

Ludvíkovský, Jaroslav

Kristián či tzv. Kristián?

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1964, vol. 13, iss. E9, pp. [139]-147

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110082>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAROSLAV LUDVÍKOVSKÝ

KRISTIÁN ČI TZV. KRISTIÁN?

Připomínám předem, že nemám v úmyslu zde pokračovat v polemice s autory, kteří pokládali a tu a tam ještě pokládají Kristiánovu legendu za pozdní podvrh a kteří z tohoto hlediska nazývají jejího domnělého falzátora Pseudokristiánem, Lžikristiánem nebo tzv. Kristiánem.¹ Mé kritické poznámky se obracejí proti pokusu, likvidovat historickou osobnost mnicha Kristiána z jiného důvodu a jiným způsobem, proti pokusu, který vyšel nedávno poněkud překvapivě z pera Oldřicha Králíka, jinak zastánce pravosti sporné literární památky. Stručně řečeno, O. Králík sice nepochybuje, že Kristiánova legenda vznikla v posledních letech 10. století v okruhu a z podnětu pražského biskupa Vojtěcha, ale přitom dospěl k názoru, který podrobně odůvodňuje v první kapitole svého spisu *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách*, Praha 1960, str. 27 n., že se autor naší legendy nenazýval Kristián ani nechtěl být tak nazýván. Výraz „solo nomine Christianus“ v prologu Kristiánovy legendy je podle Králíkova přesvědčení jen projev pokory neznámého mnicha (snad nevlastního bratra Vojtěchova Radima-Gaudentia), který se tu prý označuje „křesťanem toliko podle jména“. Posuzovatel Králíkova spisu Emil Pražák projevil v LF 1961, str. 331 n., plný souhlas s Králíkovým výkladem citovaného místa (s výkladem, jehož možnost nadhodil svého času už B. Bretholz) a ve shodě s tím, co napsal Králík sám (str. 39), uzavřel, že napříště bude třeba počítat u této (tj. Kristiánovy) legendy s autorem neznámým, i když ji budeme označovat Kristiánovým jménem, ovšem jako dílo tzv. Kristiána, podobně jako mluvíme o tzv. Dalimilovi. Králíkem se dal přesvědčit také Rudolf Turek, Čechy na úsvitě dějin, Praha 1963, str. 19, a píše pak důsledně „Kristián“. O. Králík sám se vrátil k této otázce ve svých rukopisných studiích o vojtěšských legendách, které mi dal laskavě k dispozici. Zejména v jedné z nich nadepsané „Tzv. Kristián, Radla a Strachkvas“, se snaží zvrátit i druhé soudobé svědectví o existenci mnicha Kristiána v okruhu Vojtěchově, obsažené ve vojtěšské legendě Bruna Querfurtského, kap. 15, kde je mnich Kristián jmenován jako člen českého poselstva, které mělo přivést biskupa Vojtěcha z Říma zpět do vlasti.

Nepochybuji, že se Oldřich Králík v této věci mýlí a že svým výkladem otázku Kristiánovy osobnosti, beztak nadměru svízelnou, jen ještě víc komplikuje. A rozhodl jsem se napsat o tom několik slov také proto, že jsem jedním z recensentů, kteří doporučili citovanou Králíkovu knihu do Rozprav ČSAV, a že by se tedy mohlo mé mlčení chápat jako souhlas s názorem, s nímž souhlasit nedovedu a jako filolog ani souhlasit nesmím.

1

Mnicha Kristiána z okruhu Vojtěchova známe, jak řečeno, ze dvou textů, které zde ocituji s českým překladem.

A. Začátek prologu Kristiánovy legendy (vyd. Josef Pekař, *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden*, Praha 1906, str. 88):

Domino et ter beato sancte ecclesie dei Pragensis secundo pontifici Adalberto humillimus et omnium monachorum nec dicendus infimus frater, solo nomine Christianus, in Christo Iesu prosperis successibus ad vota pollere.

Přeblaženému Pánu, svaté boží církve pražské druhému biskupu Vojtěchovi bratr nejpokornější a ani názvu posledního ze všech mnichů rezasluhující, křesťan toliko svým jménem Kristián,² přeje v Kristu Ježíši, aby došel hojného a šťastného splnění svých modliteb.

B. Začátek 15. kapitoly Brunova Života sv. Vojtěcha (FRB I, str. 280):

Post populus terrae episcopum suum revocat; sancti viri papatem Radlam sapientem et—quia frater carnis domino terrae fuit — Christianum monachum virum eloquentem in hoc opus eligunt.³

Potom lid jeho země hledí povolat svého biskupa zpět. Zvolí k tomu úkolu moudrého Radlu, vychovatele světce, a výmluvného muže mnicha Kristiána, protože to byl pokrevný bratr pána země.

Brunovy zprávy o „bratru pána země“ Kristiánovi, která má, jak třeba ještě dodat, o málo starší protějšek ve zmínce tzv. Kanapariovy vojtěšské legendy, kap. 18, že vůdce českého poselstva byl (nejmenovaný) „bratr vévody oné země, které stál v čele jako biskup ten, jehož návrat byl vymáhán“,⁴ užil neznámý padělatel zakládací listiny Břevnovského kláštera z 13. století, zakončiv svůj padělek formulí: *Datum per manum Cristani, fratris illustris ducis Boleslai* (G. Friedrich, CDB I, n. 375). Je možné ač nikoli jisté, že měl už břevnovský falzátor na mysli syna Boleslava I., o němž vypravuje Kosmas (I, k. 17), že se narodil v době boleslavské bratrovražedné hostiny a že byl proto nazván Strachkvas. Tento Strachkvas se stal podle Kosmy (I, k. 29—30) mnichem v Řezně a sv. Vojtěch ho prý marně přemlouval před odchodem do Říma, aby se stal jeho nástupcem na biskupském stolci. Později však, za vyhnanství Vojtěchova, zatoužil tento „pokrytec“ a „arcikněz nešlechtník“ y pocrita, iniquorum archigeronta (tak a podobně ho častuje Kosmas), přece jen se stát biskupem, ale zemřel náhle v Mohuči při obřadu svěcení „popaden dáblem“. Nejstarší jasný doklad ztotožnění Brunova mnicha Kristiána s Kosmovým Strachkvasem obsahuje však až rukopis Kapitulní knihovny svatovítské sign. G5 (kodex biskupa Jana z Dražic), kde se čte v legendě Brunově na místě svrchu citovaném interpolace „Christianum Zrahkwaz“. Jméno Strachkvas tu přidávají v různé transkripci i dva pozdější rukopisy Brunovy legendy z druhé poloviny 14. století, UK v Praze sign. XIII D20 a UK v Brně sign. A44 (z knihovny Augustiniánů na St. Brně).

Mezitím, v době Karlově, vypravuje kronikář Pulkava, opíraje se zřejmě o zmíněný padělek zakládací listiny, že při založení Břevnovského kláštera Boleslavem II. asistoval jeho bratr Křišťan, o němž už výslovně praví, že „se jiným jménem nazýval Strachkvas, protože měl dvě jména“ (FRB V, p. 27, první recense: *astante Cristanno, qui alio nomine Strachquas dicebatur, quia binomius fuit, qui fuit frater ducis Boleslai pii*). A tak uvedl Pulkava do historické literatury Kristiána-Strachkvasa, který potom působil a působí historikům tolik starostí. Patrně si představoval Pulkava nebo už jeho předchůdci (břevnovský falzátor a pisář rukopisu G5?) věc tak, že Strachkvas — Kristián odešel z kláštera v Řezně do kláštera v Břevnově, ačli pokládali za potřebné o tom přemýšlet, když je sama Kosmova karikatura fantastického Strachkvasa a jeho hanebný konec neodradily od této podivné identifikace.

Je tu třeba důrazně konstatovat, že se tyto pokusy 13. a 14. století o ztotožnění

Brunova Kristiána a Kosmova Strachkvase ještě nijak netýkají Kristiánovy legendy. Kosmas nikde nejmenuje svého Strachkvase Kristiánem a v žádném rukopise Kristiána se nevyskytuje jméno Strachkvas. Teprve barokní objevitelé Kristiánovy legendy Jan Tanner (1659) a Bohuslav Balbín (1664)⁵ ztotožnili pohotově, a nepochybně správně, autora Kristiánovy legendy s Kristiánem Brunovým, při čemž však bohužel převzali jako neblahé dědictví také identifikaci Brunova Kristiána s Kosmovým Strachkvase.

Počínajíc Dobnerem uvádí se jako argument proti pravosti Kristiánovy legendy, že syn nemohl psát o svém otci tak hrozně, jak píše Kristián o bratrovrahu Boleslavovi. O Kosmově Strachkvasovi se šmahem tvrdilo, že jeho klášterní jméno bylo Kristián, a naopak o autoru legendy, že jeho původní jméno bylo Strachkvas, a nepokládalo a namnoze se ještě ani dnes nepokládá za potřebné poznamenat, že jde o pouhou pozdní kombinaci. Viz např. heslo Křišťan v Riegrově a Ottově naučném slovníku, nebo z novější doby Hrdinův překlad Kosmovy kroniky, poznámku k dílu I., kap. 17.

Ztotožnění legendisty Kristiána s Brunovým knížecím bratrem Kristiánem přijal samozřejmě i Jos. Pekař. Strachkvase ze svých úvah sice vyloučil (WLL, str. 290) jako výplod Kosmovy fantazie, ale Kristiána pokládal za Přemyslovce. Ovšem i jeho znepokojovala otázka, jak mohl Kristián psát tak bezohledně o svém otci. Pokoušel se to vysvětlit ze středověké psychologie a uvažoval i o možnosti, že Kristián a Boleslav II. nebyli syny Boleslava I. nebo že Brunovo *frater carnis* může znamenat i bratrance (?). Ale už v úvodě k Střízovu překladu Kristiánovy legendy r. 1921 (2. v. 1927, 3. v. 1941) připustil možnost, že Kristián byl bratr knížete Slavníka, a pro tento výklad se pak rozhodl téměř jednoznačně ve své jubilejní monografii *Svatý Václav*, Svatováclavský sborník I, Praha 1934, str. 92, pozn. 107. Uvědomil si totiž, že se Kanapariovo a Brunovo *frater ducis n. domino terre* nemusí vztahovat na Boleslava II., ale že tu lze pomýšlet na Slavníka, který byl také knížetem země české^{5a}, země svěřené duchovní správě biskupa Vojtěcha. Je docela dobře vysvětlitelné, že cizincům, autoru tzv. Kanapariovy legendy a Brunovi, nebylo jasné, kterého českého knížete bratrem byl vlastně vůdce českého poselstva do Říma. Lze také předpokládat, že na tomto poselství měla slavníkovská část Vojtěchovy diecése účast (Pekař soudí, že převážnou). A ovšem, uznáme-li Kristiána za Slavníkova bratra, zbavíme se potíží spojených s představou jeho přemyslovského původu a dospějeme naopak k pozoruhodné shodě mezi zprávou jmenovaných vojtěšských legend a Kristiánovou legendou, jejíž autor oslovuje biskupa Vojtěcha v prologu *nepos curissime*, nejdražší synovče (to je běžný význam slova *nepos* v středověké latině), a zřejmě se tedy hlásí k příbuzenství s ním a s jeho slavníkovskou rodinou.

K Pekařově thési o Kristiánu Slavníkovci se plně přiklonil Václav Chaloupecký, *Prameny X. století legendy Kristiánovy*, Svatováclavský sborník II 2, Praha 1939, str. 306 n., ale zašel bohužel příliš daleko, když dokazoval, že celé Kristiánovo dílo je „slavníkovské“, to jest naplněné záští k Přemyslovcům. V tom nelze dát Chaloupeckému za pravdu, ale myšlenka sama, že Kristián byl Slavníkovec, se mi zdá přes všechny námitky Z. Kalandry (v Českém pohanství) a R. Urbánka relativně nepřijatelnějším řešením staleté záhady Kristiánovy osobnosti.

Slavníkovský původ autora Kristiánovy legendy připouští také Oldřich Králík, ale pomýšlí, jak jsem už uvedl, spíš na Radima — Gaudentia, kdežto Kristiána prostě škrtná z našich dějin a z naší literární historie. Pokusím se nyní s jeho důvody co nejstručněji vyrovnat.

2

Při úvahách o historické existenci mnicha Kristiána třeba vycházet, a činí tak ovšem i O. Králík (str. 34 n.), z interpretace slov *solo nomine Christianus* v prologu Kristiánovy legendy. Chtěl bych k této diskusi přispět především konstatováním, že obrat *solo nomine* pochází z Vulgaty, třebas se protiklad *res: nomen* samozřejmě vyskytuje už v římské literatuře. V Ekklesiastiku 37,1 se nazývá nepravý přítel *solo nomine amicus*, přítel jen podle jména. Nepochybně odtud přešel tento obrat a jeho varianty do stylistického úzu středověkých autorů, jak o tom svědčí několik dokladů zcela náhodně zjištěných.

U Liudpranda z Kremony (asi 920—972) se čte v Antapodosi VI,2 (MG, SS III, p. 337): *Is enim (sc. Berengarius) Italicis omnibus principabatur virtute, rex vero Lotharius solo nomine*. Předtím, v 9. století, užívá remešský arcibiskup Hincmar (806—882) v jakémsi privilegii (v. J. Mabillon, *De re diplomatica* 1. II, c. XX, 3) v projevu povinné skromnosti protikladu: *Hincmarus nomine, non merito episcopus*. Neúplnou variantu tohoto projevu pokory má zase Liudprand v předmluvě k Antapodosi I, 1 (MG, SS III, p. 274): *Liudprandus, Ticinensis celesiae suis non meritis levites* (= jáhen). Je to zároveň ohlas starobylého liturgického zpěvu jáhnova při svěcení velikonoční svíce, na který mne upozornil P. Frant. Pokorný: *Ut qui me non meritis intra levitarum numerum dignatus est aggregare... Z úvodu Kanapariovy legendy cituje Králík charakteristiku Čechů: plerique vero nomine tenus christiani, ritu gentilium vivunt. Z veršované legendy Versus de passione s. Adalberti sem patří slova umírajícího biskupa Dětmara (kap. 5): pastor nomine vixi, a z kap. 13 verš: Ex meritis dictus sic nomine Benedictus.*

Nejznámější je ovšem eitát z Kosmova věnování proboštu Šebířovi: *solo nomine decanus*, který se pokládá pro slovní shodu s Kristiánovým *solo nomine Christianus* za doklad falzátorské činnosti autora legendy nebo naopak za důkaz Kosmovy závislosti na Kristiánovi. Ani jedno ani druhé neobstojí. Kosmův projev pokory náleží očividně do stejné řady jako Hincmarovo *nomine, non merito episcopus* nebo Liudprandovo (a liturgické) *suis non meritis levites*. Kosmas chce zřejmě říci, že je děkanem jen podle jména (jmenováním), nikoliv podle svých zásluh (pro své zásluhy). *Solo nomine Christianus* v prologu legendy má trochu jiný smysl, ale než si jej osvětlíme, musíme si všimnout jména Kristián.

Oldřich Králík píše (str. 35), že jsou s jménem Kristián vážné potíže, a připomíná „znepokojivé konstatování“ samého Pekaře, že toto jméno není pojato do oficiálního seznamu světců římské církve, *Martyrologium Romanum*. K tomu třeba poznamenat, že zato uvádějí mučedníka nebo mučedníky toho jména starobylé seznamy světců *Martyrologium Hieronymianum* (k 4. prosinci) a řecké *Synaxarium Constantinopolitanum* (k 24. květnu).⁶ *Acta Sanctorum* mají k 7. dubnu blah. Cristiana, kněze v Douai v sv. Francii, ale nedovedou udat dobu, kdy žil. O pozdější nositele jména Kristián jsem se nezajímal, ale rozhodující pro naši otázku je skutečnost, kterou konstatuje sám Králík, že jméno Kristián je bezpečně doloženo v historických pramenech 10. století. Jeden z nich, pasovský biskup Christianus, se připomíná k r. 1007 (MG, SS IV, p. 795), byl to tedy nejen jmenovec, ale přímo současník našeho Kristiána. O jiných Kristiánech bude řeč dále.

Králík vyslovuje ovšem pochybnost (str. 36), zda bylo jméno Kristián v Čechách doby Vojtěchovy natolik běžné, aby bylo možno s ním dělat homonymické hříčky, a jak řečeno, chápe slova *solo nomine Christianus* jako „křesťan jen podle jména“. Pochopitelně se tu hlásí nejdřív námitka, že by se tímto hyperbolickým projevem

sebekritiky autor, který nejednou charakterisuje Čechy jako špatné křesťany, vlastně zbavoval práva je za to kárat. Tato námitka se ovšem obrací konec konců i proti tomu, kdo chápe Christianus jako osobní jméno. A tak se s Králíkovým výkladem vyrovnáme tuším lépe jiným myšlenkovým postupem. Výrazy *solo nomine amicus, rex, decanus* apod. mají smysl jen tehdy, když se někdo vydává za přítele, má titul děkan atd., neprávem, bez zásluhy. O Česích doby Vojtěchovy se mohlo vyčítavě napsat, že jsou *nomine tenus Christiani*, protože se prohlašovali a byli uznáváni za národ křesťanský na rozdíl od jiných národů, kteří ještě křesťanství nepřijali. Ale při jaké příležitosti mohl mnich, autor naší legendy, sebe nazývat, nebo být nazýván křesťanem a jak se mohla stát tato samozřejmá skutečnost podkladem k projevu povinné skromnosti? Něco jiného ovšem je, když se ten mnich náhodou nazýval klášterním jménem Kristián — Křesťan. Jestliže středověcí autoři vůbec s oblibou etymologisují vlastní jména (viz *Benedictus* nahoře citované, ale takových příkladů je nesčetně), tím spíš budilo pozornost právě svou nezvyklostí jméno Christianus a přímo vybízelo k využití účinné slovní pointy dané jeho obsahem.

Králík sám cituje takový případ (str. 37) ze Zázraků sv. Wigberhta, jejichž autor, mnich kláštera Hersfeldského z doby Oty Velikého, píše (MG, SS IV, p. 225) o jiném mnichu téhož kláštera, že po zásluze užívá jména Kristova: *vice enim Christi et vocabulo nunc utitur merito*, což vysvětlil vydavatel G. Waitz, jistě správně, jako narážku na jméno Christianus. Ale v témž svazku Monument je ještě jedna zmínka o mnichu Kristiánovi, kterou Králík sice registruje, z níž však nevytěžil to, co se z ní vytěžit dá a musí. V Ruotgerově Vita Brunonis napsané v šedesátých letech 10. století (MG, SS IV, p. 265), se vypravuje k roku 954, že arcibiskup Bruno založil v Kolíně klášter sv. Pantaleona, a když do něho uvedl mnichy, že jim postavil v čelo „opata jménem Kristiána, nositele jména shodujícího se s jeho (duchovním) stavem“: *quibus abbatem praeposuit nomine Christianum, suae videlicet professionis foronomum*. Když pak byl opat Kristián ordinován, poslal mu arcibiskup krátké písemné napomenutí, cui ordinato hoc breve commonitorium... scripsit: *Ut sis, quod vocaris, cura, gentilitati ne degeneres*. Hleď, abys byl tím, čím se jmenuješ, a abys nepropadl pohanství.

Zde tedy máme jasný příklad té myšlenkové asociace, z jaké vyšel náš Kristián, když o sobě napsal, že je *solo nomine Christianus*. Jen autor, který se jmenoval Kristián, mohl s úspěchem užít pointy dané totožností svého jména, v té době řídkého, ale ovšem pro zbožného mnicha nadmíru čestného a závazného, s běžným apelativem.

3

Králíkova likvidace druhého soudobého svědectví o existenci mnicha Kristiána v blízkosti Vojtěchově, svědectví Brunovy legendy, kap. 15, je těsně spojena s jeho filiací vojtěšských legend. Králík se přiklonil k názoru rakouské badatelky v oboru středověkých dějin Mathildy Uhlirzové,⁷ která se pokusila ve stopách A. Kolberga dokázat, že nejstarší vojtěšskou legendou je veršovaná legenda *Quattuor immensi* (Versus de passione s. Adalberti), obecně pokládána za parafrázi legendy Kanapariovy a datovaná nejčastěji do doby Kosmovy.⁸) Také tato legenda vypravuje o poselství, které se vypravilo za sv. Vojtěchem do Říma, ale jeho zpráva o složení poselstva (kap. 18, vv. 619 n.) se liší od údajů legendy jak Kanapariovy, tak Brunovy:

Mittitur interea vir quidam nomine Radla,
 principis illius frater, provincia cuius
 tuta lupis preda fuerat pastore relicta.

Vůdce poselstva a bratr knížete u Kanaparia nepojmenovaný se zde tedy nazývá Radla, což je v Brunově legendě (k. 15) jméno světcova vychovatele. Tento údaj Veršů se pokládá obecně za omyl jejich autora a uvádí se jako jeden z důkazů jejich pozdějšího vzniku. Uhlířzová obhajuje prioritu Veršů i na tomto místě výkladem značně složitým, který se pokusil Králík zlepšit (v cit. recenzi str. 737) a podepřít dohadem, že po verši 619 vypadl jeden řádek a s ním jméno knížecího bratra. Od toho výkladu však nyní sám upouští a přiznává Veršům stále víc a více hodnotu primárního historického pramene, dospívá (ve svých rukopisných pracích) k přesvědčení, že Radla, jmenovaný znovu ve verších 637, ale už jen jako vůdce poselstva, a u Bruna k. 21 jako *clericus* a svědek vyvraždění Slavníkovců, byl vskutku bratrem Boleslava II.

Rozpor mezi Verši a legendou Brunovou pokouší se pak O. Králík odstranit na účet Brunovy legendy. Navrhuje změnit Brunův text k. 15, který jsem nahore (str. 140) ocitoval, asi takto:

Sancti viri papatem sapientem et Radlam, qui frater carnis domino terrae fuit, Christianum monachum, virum eloquentem, in hoc opus eligunt.

To jest:

Zvolili k tomu úkolu moudrého vychovatele světcova a Radlu, který byl pokrevný bratr pána země, křesťanského mnicha, muže výmluvného.

Podle Králíkova pojetí tedy původní text Brunův neobsahoval jméno Vojtěchova vychovatele ani jméno Kristián. Radla se jmenoval bratr knížete a *Christianus monachus* znamená podle Králíka „křesťanský mnich“, jedno z epitet Radlových.

Poznamenal jsem už svrchu (pozn. 3), že rukopisný aparát, nejuplněji shromážděný J. Karwasińskou, neposkytuje žádný důvod k nějaké podstatné změně Brunova textu, jak se čte v FRB. A měnit Brunův text jen proto, aby se dosáhlo shody s textem legendy *Quattuor immensi*, s textem, který se obecně pokládá při nejmenším za sporný, je počínání hodně beznadějně. Nejslabším bodem Králíkovy argumentace je ovšem výklad slov *Christianus monachus* jako „křesťanský mnich“. Toho je si vědom Králík sám a proto by chtěl ulomit hrot očekávané otázky, jaký jiný mnich by mohl u nás existovat než křesťanský. Tvrdí, že Bruno užil tohoto pleonasmu jako protikladu k *frater carnis* a že chtěl o Radlovi říci asi tolik, že byl sice podle těla bratrem knížete země (Boleslava II., kterého Bruno líčí nepříznivě), ale v duchu opravdu křesťanským mnichem. Dovolává se přitom Kanapariovy charakteristiky Radima-Gaudentia (k. 24) jako tělesného i duchovního bratra Vojtěchova — *carne et spiritu duplex germanus*. Ale jak by mohl Bruno očekávat, že jeho čtenář nebo posluchač bude spatřovat v tak běžných výrazech jako je *frater carnis* (*carnalis*) a *Christianus* protikladnou charakteristiku domnělých dvou bratří Přemyslovců, Boleslava II. a Radly, a že mu proto promine toho „křesťanského mnicha“?

Ostatně všechny tyto úvahy vycházejí, jak řečeno, z Králíkovy úpravy Brunova textu, kterou nelze přijmout. Původní a bezpečně správný text Brunův, jemuž je třeba dát přednost před textem Veršů, připouští jediný výklad, že členem českého poselstva byl vedle Vojtěchova vychovatele Radly knížecí bratr, mnich Kristiár,

muž výmluvný, jaký byl právě autor legendy, jehož jméno Kristián se nám objevilo stejně nepochybným.

* * *

Existence „výmluvného“ mnicha Kristiána zaručená pro dobu Vojtěchovu a jeho nejbližší okolí současným svědectvím Brunovým, které se Králíkovi nepodařilo vyvrátit, je nesporně nejvážnější oporou pro víru v pravost Kristiánovy legendy. Byla to ovšem zase právě Brunova legenda, která, jak jsem už připomněl, zavinila nejasným označením Kristiána bratrem knížete země, že byl a je Kristián pokládán za syna bratrovraha Boleslava I., popřípadě za Kosmova Strachkvasa. Josef Pekař vyslovil domněnku (*Svatý Václav*, Svatovácl. sborník I, str. 93, konec pozn. 107), že se v nenávisti, s jakou Kosmas líčí osudy a povahu mnicha Strachkvasa, obráží jeho odpor k slovanské liturgii, jinak řečeno, že už Kosmas, opíraje se o Bruna, ztotožnil autora Kristiánovy legendy se Strachkvasem. Tento smělý dohad (jak jsem svrchu zdůraznil, nevyskytuje se v rukopisech Kristiána nikde jméno Strachkvas ani v rukopisech Kosmovy Kroniky nikde jméno Kristián) rozvedl nyní O. Králík a dopřál mu mnoho místa ve své tištěné práci *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách* i v dalších netištěných studiích, pokoušeje se analyzovat jednotlivé složky Kosmovy fantastické karikatury, Strachkvasa — Kristiána. S naším thematem tento problém už přímo nesouvisí, ale chtěl bych užít této příležitosti k poznámce, že se s tímto pojetím Kosmova Strachkvasa — Kristiána jaksi nesrovnává názor, který přijímá Králík, dovolávaje se mé iniciativy, že Kosmas I k. 15, míní *Epilogem Moravy a Čech* Kristiánovu legendu. Nezdá se mi pravděpodobné, že by Kosmas sám upozorňoval na dílo, jehož autora by tak nenávistně karikoval.⁹

Ostatně záhada Strachkvas — Kristián ztrácí pro nás význam, jestliže přijmeme řešení Pekařovo a Chaloupeckého, že Kristián byl vskutku, jak se k tomu sám hlásí, Vojtěchův strýc a tedy Slavníkovec. Řekl-li jsem už, že je to výklad nejpřirozenější, neznamená to, že je bez problémů. O. Králík např. soudí (str. 30 n.), že autor legendy nemohl být Vojtěchovým strýcem, že se na to jeví člověkem příliš mladým, a proto vztahuje, proti docela jasnému smyslu textu legendy, Kristiánovo oslovení biskupa Vojtěcha *nepos carissime* na poměr Vojtěchův k sv. Václavu! S tím nelze arci souhlasit a naopak stačí připomenout, že strýců (a tet) stejně starých, nebo o málo starších, než jsou jejich synovci (neteře), máme přece i dnes kolem sebe dost a ze mohou být dokonce i mladší. A kdo může vědět, kolik manželek měl Slavníkův otec? Také námitka, že *frater ducis (domini terre)* u Kanaparia a Bruna nemůže znamenat bratra Slavníkova, protože Slavník byl v době římského poselství už několik let mrtev, nezdá se mi průkazná. Příbuzenský vztah se přece neruší smrtí a mimoto, o nějakém nástupci Slavníkově v hodnosti knížecí se neděje ve vojtěšských legendách žádná zmínka.

Jedno je jisté, že these o slavníkovském původu Kristiánově v sobě nutně obsahuje představu o blízkém příbuzenství obou knížecích rodů, přemyslovského a slavníkovského. Tuto představu, nikterak ne novou, by bylo možno podepřít podrobnějším rozbořením několika míst z Kristiánova prologu, z Brunova vyprávění o záhubě Slavníkovců a ne naposledy samou existencí Kristiánovy legendy, ale výkladem o tom bych už příliš vybočil z rámce úvahy, kterou jsem chtěl jen prokázat, že Kristián je a zůstává historickou osobností a prvním, aspoň podle klášterního jména, bezpečně známým představitelům literatury českolatinšské.

POZNÁMKY

¹ Novější literaturu o otázce pravosti Kristiánovy legendy uvádí *Josef Hrabák*, *Dějiny české literatury I*, Praha 1959, str. 59.

² *Antonín Stříž*, *Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily*, 3. v. Praha 1941, překládá doslovně „Křestan pouhým jménem“, při čemž ovšem Křestan = Křišťan, Kristián. Pokusil jsem se svým volnějším překladem (*V. Chaloupecký*, *Na úsvitu křesťanství*, Praha 1942, str. 103) lépe vystihnout úmysl autorův.

³ Nepokládám pro účel tohoto článku za nutné a pro jeho omezený rozsah za únosné připojovat k citovanému místu textově kritický aparát, ačkoli mi prof. *Jadwiga Karwasińska* z Warszavy, která vydala nedávno, jak známo, tzv. *Kanaparia* (Św. Wojciecha Żywot pierwszy, *Vita prior. Pomniki dziejowe Polski*, Ser. II, t. 4, cz. 1, Warszawa 1962) a která nyní připravuje edici Brunovy legendy, poskytla s nevšední laskavostí, za kterou jí srdečně děkuji, potřebný materiál ze všech šesti zachovaných rukopisů. Omezují se zde na obecné zjištění, že tento materiál neposkytuje žádný důvod k nějaké podstatné změně citovaného místa, jak jej podávají naše Fontes. Dodávám, že se Emler přidržel edice A. Bielowského v Monumenta Poloniae historica I 1864, str. 184 n. (anastat. přetisk Warszawa 1960). Bielowski vydal Brunovu legendu podle rukopisu zámecké knihovny v Kynžvartě, sign. 20 D 22/I ze stol. 12. nebo poč. 13., který učinila také prof. Karwasińska prozatím základem svých kolací. Podle textu Bielowského—Emlerova je pořízen i překlad *Jana Vilíkowského*, *Sv. Bruno z Querfurtu, Život a utrpení sv. Vojtěcha*, Praha 1935, z něhož naše místo po malé úpravě cituji.

⁴ FRB I, p. 251: *Hic ipse primas frater erat ducis, cuius terrae, qui exigebatur, episcopus praefuit.*

⁵ *R. Urbánek*, *Legenda* tzv. Kristiána, Praha 1947/48, I, str. 7 a II, str. 5, pozn. 4.

^{5a}) Jsem rád, že se mohu pro toto tvrzení dovolat dodatečně pojednání *Josefa Dobiáše*, *Seit wann bilden die natürlichen Grenzen von Böhmen auch seine politische Landesgrenzen*, *Historica VI*, 1963, str. 5—44, z jehož bohaté dokumentace jasně vyplývá, že aspoň cizí autoři znali už od dob Karla Velikého Čechy jako jednotný zeměpisný a politický celek, obývaný slovanskými Čechy (Behaimi, Boemani a pod.).

⁶ *Martyrologium Hieronymianum*, ed. *Ioannes B. Rossi et Lud. Duchesne*. *Acta Sanctorum Novembris*, t. II, I, Bruxellis 1894. — *Synaxarium Constantinopolitanum, opera et studis Hipp. Delehaye*, Propylaeum ad A. S. Novembris Bruxellis 1902; za informaci děkuji *Dr. Pavlu Vyskočilovi* ze Slovanského ústavu v Praze.

⁷ *Mathilde Uhlirz*, *Die älteste Lebensbeschreibung des heil. Adalberts*, Göttingen 1957. — *Oldřich Králík*, *O nejstarší vojtěšskou legendu*, *ČSČH* 1961, str. 724—739.

⁸ Že Versus nejsou dílem samého Kosmy, jak se po Dobnerovi namnoze věřilo, ale že vznikly kolem roku 1100 a že je Kosmas znal, dokazoval *Jan Vilíkowský*, *Versus de passione s. Adalberti*, Bratislava 1929. K tomu některé výhrady připojil *B. Ryba* v *LF* 1930, 392—401. O možnosti Kosmova autorství nově uvažuje *Dušan Třeštík* (v práci, pokud vím, dosud netištěné). Do konce 13. století klade Versus jako falsum Bavora z Nečtin *R. Urbánek*, *Legenda I*, str. 432 n. Do doby Václava II. posunuje Versus také *Jadwiga Karwasińska* v pokračování svých „Studii kritických nad Životy sv. Vojtěcha“. Dospěla k tomuto datování (jak mi laskavě sdělila v dopise ze dne 15. 5. 1963) dříve, než dostala do ruky knihu Urbánkovu, jehož identifikaci autora s Bavorem z Nečtin ovšem nepřijímá. — Všichni tito badatelé se shodují v tom, že se Versus opírají o tzv. *Kanaparia*, nikoli naopak. Zcela rozhodně stojí na tomto stanovisku i *V. Chaloupecký* v poznámkách k Stiebitzovu překladu Versů, *Na úsvitu křesťanství*, str. 225 n.

⁹ Vyslovil jsem tuto hypotézu svého času v přátelském rozhovoru s O. Králíkem a slíbil jsem mu, že se pokusím prokázat její pravděpodobnost. Dodatečně jsem však shledal, že v podstatě stejnou myšlenku vyslovil už *Jos. Pekař*, *Svatý Václav, Svatovácl. sborník I*, str. 93, pozn. 107, kde čteme mj.: „Kosmas odkazuje (I, kap. 15) přímo na sepsání, v němž vedle historie sv. Václava a báby jeho jsou vloženy české dějiny od křtu Bořivojova, na sepsání, jímž může být jen dílo Kristiánovo, jež obsahuje vskutku vše to, co Kosmovi nejví se nutným opakovati.“ Kosmas ovšem vypočítává tři spisy, *Privilegium Moraviensis ecclesie*, *Epilogus eiusdem terre atque Boemie a Vita vel passio sanctissimi ... martyris Wencezlai*. Poslední spis lze identifikovat podle slovního ohlasu v kap. 17 s legendou *Crescente fide* (v. *Naši vědu* 1950, str. 215). O identifikaci *Privilegia* s legendou *Beatus Cyrillus* se pokusil ve stopách *V. Chaloupeckého O. Králík* (Srov. můj článek „*Legenda B.C.*“ ve *Sborníku PFFBU*, 1961, Č8, str. 94 n., kde jsem tuto identifikaci odmítl). *Epilogus* ztotožnil *V. Chaloupecký* s legendou *Diffundente sole*, ale to je nesporně jen výtah z prvních kapitol Kristiána. Právě poznání o pozdním původu *Diffundente* mne přivedlo k myšlence, že by Kosmovým *Epilogem*

mohl být sám Kristián, k myšlence, kterou jsem se bezděky shodl do jisté míry s Pekařem. Sotva tu však lze říci víc, než že Kosmas snad nazývá „Krátkými dějinami Moravy a Čech“ Kristiánovu legendu, jejíž historický obsah by vskutku vystihoval nejspíš nějaký takový název jako Epilogus, Historia ecclesiastica, Conversio (Moravie et Boemie) a pod. Dodávám ještě, že Pekař uvedl Kosmův Epilogus v souvislost s Kristiánem už ve WLL, str. 176 a 192, máje ovšem na mysli jen jeho 1. a 2. kapitolu. Ale Kosmas mohl nazvat Epilogem celou Kristiánovu legendu asi stejným právem, jakým ji Pekař označil za „Nejstarší kroniku českou.“

CHRISTIAN ODER DER SOGENANANTE CHRISTIAN?

Der Literaturhistoriker Oldřich Králík, der in seinen Arbeiten sonst die Legende Vita et passio s. Wenceslai et s. Ludmily avie eius (BHL 5028—5031) als ein Werk anerkennt, das gegen Ende des 10. Jh. im Kreis des Prager Bischofs St. Adalbert entstand, vertritt in seiner Schrift „K počátkům literatury v přemyslovských Čechách“, Praha 1960 („Zu den Anfängen der Literatur im Böhmen der Přemysliden“) die Ansicht, dass in den Worten „solo nomine Christianus“, mit denen sich der Verfasser der Legende im Prolog zu derselben vorstellt, nicht sein Namen enthalten sei, — wie man allgemein dafürhält — sondern dass ein unbekannter Mönch darin seine Demut zum Ausdruck bringt, der sich hier bescheiden als „Christ nur dem Namen nach“ bezeichnet. Ähnlich deutet O. Králík auch in seinen weiteren (bisher noch unveröffentlichten) Studien das zweite Zeugnis für die Existenz des Mönchs Christian, nämlich die Worte „Christianus monachus“ in Brunos Legende vom heiligen Adalbert, Kap. 15, wobei er sich auf die Legende Versus de passione s. Adalberti stützt, die er gleich Mathilde Uhlirz für die älteste Lebensbeschreibung des hl. Adalberts hält und als primäre historische Quelle anerkennt.

Der Verfasser der vorliegenden Abhandlung weist auf Grund einer Analyse der in Betracht kommenden Stellen und anhand von Parallelen aus anderen mittelalterlichen Texten nach, dass es sich in beiden Fällen — entgegen Králíks Meinung — um einen Eigennamen handelt und dass folglich kein Grund vorliegt, die älteste bekannte Persönlichkeit der böhmischlateinischen Literatur als den sogenannten Christian zu bezeichnen.

